

THẬP THIỆN NGHIỆP TRONG VIỆC HOÀN THIỆN LỐI SỐNG GIA ĐÌNH PHẬT TỬ

NGUYỄN THỊ ĐIỆP^(*)

Gia đình là tế bào của xã hội. Gia đình có đạo đức, văn minh thì xã hội mới được coi là văn minh, tiến bộ. Xã hội được an lạc hạnh phúc là do nhiều gia đình sống trong an lạc hạnh phúc, mà gia đình được an lạc hạnh phúc chính là do các bậc làm cha mẹ. Những bậc làm cha mẹ có vai trò quan trọng trong việc nuôi dưỡng giáo dục con cái, thế hệ tương lai của đất nước, dân tộc. Nếp sống đạo đức gia đình luôn gắn liền với an ninh và phát triển xã hội, gia đình có ảnh hưởng sâu sắc, trực tiếp đến con cháu mình. Ông, bà, cha, mẹ, anh chị có ảnh hưởng trực tiếp đến tình cảm của con cháu vì tình huyết thống. Trong đa số các gia đình hạnh phúc, cha mẹ luôn yêu thương, cùng chăm lo dạy dỗ con cái thì các con luôn chăm ngoan học giỏi. Chính vì vậy, củng cố gia đình là củng cố nền tảng của xã hội, và phát triển gia đình tức là phát triển xã hội. Nghĩa là mỗi thành viên trong gia đình ấy dựa vào sự phát triển cuộc sống xã hội, từ những bài học đầu tiên trong gia đình tuy âm thầm lặng lẽ, nhưng lại có năng lực quyết định mãnh liệt và làm hướng dẫn chân chính của đứa trẻ. Chính cha mẹ là tấm gương mẫu nhiệm để đứa trẻ soi rọi, đứa trẻ tốt hay xấu một phần đều do gia đình tạo nên. Đôi lúc cũng có những trường hợp do xã hội, hoàn cảnh

bên ngoài tác động, nhưng cha mẹ chính là điểm tựa vững chắc nhất dẫn dắt đứa trẻ về con đường chân chính. Quan hệ tình cảm trong gia đình có ảnh hưởng rất lớn trong quá trình phát triển của con cái. Nếu con cái không được sự quan tâm chăm sóc dạy dỗ trực tiếp từ cha mẹ, tất nhiên chúng sẽ không có được tình yêu thương gắn bó đối với gia đình, từ đó không hi vọng gì chúng có tình yêu với đồng bào, Tổ quốc.

Do vậy, gia đình là trường học đầu tiên với những bài học sống động. Học đường là nơi phát triển con người về văn hóa, tri thức, tình cảm... nhưng tất cả những gì mà lớp trẻ học ở trường chỉ là nối tiếp công việc giáo dục của gia đình. Mặc dù gia đình không có một hệ thống lớp như ở trường, nhưng lại có một nền giáo dục đạo đức rất hữu hiệu. Chính nhân cách và hành động của cha mẹ là tấm gương giáo dục lí tưởng thiết thực, luôn khắc sâu vào kí ức của thế hệ trẻ. Vì thế giáo dục gia đình là yếu tố rất cần thiết cho đứa trẻ đủ can đảm bước vào đời. Khi cơ cấu kinh tế có sự thay đổi thì gia đình cũng có sự thay đổi. Xã hội có những tác động lên môi trường bao nhiêu thì gia đình cũng ảnh hưởng lên đời sống con cái bấy nhiêu. Nếu một gia

*. Thích Từ Ân, chùa Hưng Ký, Hà Nội.

đình ổn định, trong đó các thế hệ cùng chung sống hòa thuận với nhau thì con trẻ sẽ ít có những sự thay đổi về giá trị đạo đức, hay nói cách khác, giới trẻ sống trong gia đình đó sẽ tuân theo lối sống của ông cha họ. Gia đình nào sống hạnh phúc, trong đó cha mẹ và con cái sống hài hòa với nhau thì giới trẻ sẽ cảm nhận được những giá trị cao đẹp như hạnh phúc, biết lắng nghe, tha thứ, chấp nhận những khác biệt, yêu thương và nâng đỡ nhau trong cuộc sống... Còn những gia đình nào không có hạnh phúc thì con cái sẽ không có nhận định đúng đắn về những giá trị đạo đức như: yêu thương, nâng đỡ, hòa thuận... Từ chỗ đó, họ dễ rơi vào tình trạng chán nản, thất vọng: bỏ nhà đi bụi, sống bê tha, sống bất cần đời...

Tục ngữ Việt Nam có nhiều câu nói về ảnh hưởng của cha mẹ, gia đình đến con cái, mang tính răn dạy như:

“Giỗ nhà ai, quai nhà ấy”.

“Họ nhà công, không giống lông cũng giống cánh”.

Vai trò của bậc làm cha mẹ trong giáo dục con cái xưa cũng như nay, đời cũng như đạo, đều được đánh giá rất cao, không những chỉ có liên quan đến hạnh phúc gia đình, xã hội được yên vui trật tự, mà còn ảnh hưởng đến sự tiến thân trong sự nghiệp của con cái mình ngoài xã hội ở tương lai nữa. Đức Phật đã thấy rõ tầm quan trọng của sự giáo dục trong gia đình nên đã dạy các bậc làm cha mẹ đương thời phải dùng lí trí trong tình thương yêu dạy dỗ con cái, để con cái có mối quan hệ gần gũi và yêu mến cha mẹ nhiều hơn.

“Cha mẹ có lòng thương tưởng đến con theo cách sau:

Ngăn chặn con làm điều ác

Khuyến khích con làm điều thiện”⁽¹⁾

Trong xã hội hiện nay, sự xuống cấp đạo đức của giới trẻ đang là vấn đề nhức nhối của xã hội. Đảng, Nhà nước và các đoàn thể đã và đang tìm mọi biện pháp khắc phục qua nhiều phương tiện truyền thông và môi trường học đường. Nhưng thiết nghĩ trong sự giáo dục của người thân, cha mẹ đóng vai trò quan trọng hơn cả trong việc giữ gìn các giá trị văn hóa truyền thống cũng như nâng cao giá trị đạo đức cho giới trẻ. Cho nên những bậc làm cha, làm mẹ muốn khuyên con mình làm điều thiện, thực hiện những điều lành để gia đình được an vui hạnh phúc, xã hội phát triển thì chính bản thân cha mẹ phải thực hành điều thiện. Điều thiện ở đây không gì hơn Thập Thiện Nghiệp. Muốn giáo dục cho trẻ thì không gì tốt hơn là thực hành. Tấm gương đạo đức mẫu mực của cha mẹ chính là hành trang, là tài sản vô giá mà con trẻ mang theo suốt đời. Những khi khó khăn, khi vấp ngã hay cả khi thành đạt giàu sang, con cái chúng ta có thể lấy tấm gương đó ra soi mình, từ đó có phương hướng và hành động đúng đắn.

Tại sao vậy? Theo tư tưởng giáo lí Nghiệp, con người sở dĩ khổ đau trong hiện tại, nguyên nhân chính là do chính tự thân tạo ra. Muốn chuyển đổi hoàn cảnh chính mình, việc trước tiên chúng ta phải biết chọn cho mình một hướng đi hay nói cách khác chúng ta phải biết gieo nhân lành để gặt quả tốt. Đó mới chính là con người khôn ngoan. Con đường thiết thực góp phần xây dựng bản thân, chuyển hóa hoàn cảnh không thể

1. Kinh Thiện Sinh - Trường Bộ II.

không thực hành thập thiện. Thế giới ngày nay, một bộ phận nhân loại tranh giành chém giết lẫn nhau, đạo đức của một số người cũng từ đây mà suy thoái, giữa người với người mất hết tình thương yêu quý trọng, chỉ còn là lòng đố kỵ hơn thua. Đó chính là do con người tạo Mười ác nghiệp, cho nên Tổ Huệ Viễn trong *Liên tông thập tam tổ* nói: “Mười nghiệp lành này, nếu có thể từ một nhà, một làng, một xã, đến một quốc gia mà thực hành thì thuần phong mỹ tục, hình phạt của xã hội sẽ giảm bớt, cá nhân đó được an lạc, gia đình được hạnh phúc, quốc gia sẽ thái bình.”

Thế nào là mười thiện nghiệp?

Nghiệp: là hành vi; Thập thiện nghiệp: là mười hành vi lành.

Chữ nghiệp thiện tức là hành vi tạo tác hợp với đạo đức học và luân lý học.

Muốn định nghĩa chữ Thiện Nghiệp phải căn cứ vào những hành vi đối với không gian có lợi ích cho mình lẫn người. Trái lại chỉ biết lợi mình, không nghĩ đến người hoặc là tham lợi trước mắt, chẳng nghĩ hại về sau, đều không thuộc về thiện nghiệp mà gọi là ác nghiệp. Lấy mục đích lợi ích cho mọi người, thiện nghiệp làm lợi ích cho đại chúng, kết quả cả mình lẫn người đều có lợi. Lấy mục đích hại người, ác nghiệp làm tổn hại mọi người, kết quả mình và người đều có hại. Nội dung của thiện ác, đại thể là như thế. Tất cả những hoạt động của chúng ta từ khi khởi tâm động niệm, lời nói tạo tác, lúc đang tiến hành gọi là việc chúng ta thường làm.

Thiện và ác không nhất định, cần phải xem tính chất của nó mà định nghĩa. Nếu trong tâm thiện thì phát hiện ra nơi hành vi lợi lạc cho chúng sinh, tức là

thiện nghiệp. Tâm ác thì hiện ra nơi hành vi làm tổn hại chúng sinh, tức là ác nghiệp. Hơn nữa, muốn biết thiện hay ác của mười nghiệp về thân, khẩu, ý, ta hãy xem sự kết quả về tương lai tốt hay xấu mà quyết định.

Thập thiện nghiệp dựa trên 3 thành tố: Thân, Khẩu và Ý mà phát khởi.

Về thân có ba nghiệp: không sát sinh, không trộm cắp, không dâm dục. Về lời nói có bốn nghiệp: không nói dối, không nói hai lưỡi, không nói ác khẩu, không nói thêu dệt. Về ý nghĩ có ba nghiệp: không tham lam, không sân hận, không si mê tà kiến.

Hợp cả thân, khẩu ngữ, ý nghĩ thành mười nghiệp lành, trái lại tức là mười nghiệp ác.

1. Ba nghiệp thiện của thân

1.1. Không sát sinh: Nghĩa là không dứt ngang mạng sống của kẻ khác, hoặc loài khác. Không tự thân mình cầm khí giới, hoặc miệng mình sai bảo, hay thấy sự giết hại mà ý mình sinh hoan hỉ.

Nghiệp thiện này nhằm bảo vệ sự sống, vì Đức Phật dạy tôn trọng sự sống của người khác như tôn trọng sự sống của chính mình. Tất cả sự vận hành cuộc sống đều bắt đầu từ sự sống. Sự sống là điều kiện cơ bản tạo nên một hữu tình chúng sinh. Không sát sinh là không cố tình hủy diệt sự sống xung quanh. Ngay khi Đức Phật còn tại thế, Ngài đã dạy các đệ tử phải tôn trọng sự sống của muôn loài. Bởi đã là một thực thể hữu sinh thì ai cũng tham sống sợ chết như nhau, không vì bất cứ một lý do gì lại cố tình đoạn diệt sinh mạng kẻ khác. Không sát hại chúng sinh là thiện nghiệp đầu tiên quan trọng nhất và cũng là đạo đức nhất,

nếp sống mà Đức Phật muốn chúng sinh làm theo là không sát sinh mà trước hết là cấm giết người. Điểm đặc sắc nhất của đạo đức Phật giáo là ở tư tưởng vô cùng tích cực, vô cùng chủ động trong thuyết cứu người như đạo lý Việt Nam thể hiện trong thành ngữ:

“Cứu một mạng người phúc đáng hà sa”

Hay:

“Dù xây chín ngọn phù đồ

Không bằng làm phúc cứu cho một người”

Hơn nữa không sát sinh về phương diện tự lợi, người làm được thiện điều này thì ngăn trừ được tâm sân, nuôi dưỡng được từ tâm, khiến cho tâm được an lạc ngay trong hiện tại, từ đây người đó không tạo tác các nghiệp ác để phải chịu thọ quả khổ đau trong tương lai. Về phương diện lợi tha giá trị nhân bản toàn nhân loại về hòa bình chống chiến tranh bạo lực vì sự hòa hợp tình thương và an lạc của đạo đức, Phật giáo như xưa có dạy:

“Hết thấy chúng sinh không nghiệp giết

Mười phương nào có nổi đao binh

Mỗi nhà mỗi chốn đều tu thiện

Thiên hạ lo chi chẳng thái bình”⁽²⁾

Trong cuộc sống gia đình, sát sinh là điều không tránh khỏi, nhưng nếu bậc làm cha mẹ không nhận thức được sát sinh là không tốt mà khuyến khích con cái sát sinh những con vật vô tội. Vậy thì những đứa trẻ đó khi lớn lên sẽ ý thức được tầm quan trọng của mạng sống, biết trân trọng hơn mạng sống của sinh linh khác, dễ khởi phát lòng từ. Và từ đó xã hội sẽ bớt đi nhiều thảm cảnh chém giết

dã man. Còn ngược lại nếu cha mẹ tự mình thích sát sinh bữa bãi, dù là súc vật nhưng cũng đã là tấm gương không tốt cho con. Sau này con cái các vị đó sẽ dễ noi theo cha mẹ, không sợ máu, không biết tiếc thương sinh mạng của kẻ khác. Từ đó dễ dàng gây ra tội ác với chính đồng loại của mình.

1.2. Không trộm cắp: Không phải là tài sản vật sở hữu của mình thì không chiếm đoạt bằng cách này hay cách khác. Không được lấy sức mạnh cướp bóc của người, hoặc trộm lén lấy của người, hoặc bày phương kế xảo trá lừa gạt mà lấy của người, cho đến vô công ngồi hưởng, đều không được làm.

Muốn hoàn thiện nhân cách đạo đức, con người cần tự điều chỉnh hành vi của mình ở nhiều mặt trong quá trình hoạt động thực tiễn. Không lấy bất cứ một vật gì không thuộc quyền sở hữu của mình, dù vật đó là của ai, của công dân, quan chức hay của cộng đồng; kể cả những sản vật của tự nhiên nếu chiếm dụng một cách phi pháp đều không được làm. Một khi ta vô ý đánh mất một vật gì hay một số tiền ta đều buồn rầu, ăn không ngon ngủ không yên, nên không nỡ tâm lấy của người, làm cho người ta đau khổ vì ta. Điều đó hoàn toàn đồng nhất với quan niệm “Tiền của là huyết mạch” của con người.

Như vậy, cướp đoạt tiền của người tức là cướp xương máu của họ, chỉ có những người không có tình thương, người tàn tật lương tâm mới làm những việc đen tối như vậy. Con người không được trộm cắp, không dối gạt lừa đảo và phải tự xác định vai trò của mình trong cộng đồng xã hội. Không trộm cắp không chỉ nâng

2. HT. Thích Thiện Hoa, *Phật học phổ thông*.

cao giá trị đạo đức nhân cách con người, đời sống hiện tại được yên ổn, không bị giam cầm tù tội, gia đình sum họp hạnh phúc không bị khổ ải biệt li mà còn có ý nghĩa thiết thực trong việc xác lập một trật tự cộng đồng, đảm bảo một nếp sống tiến bộ cho toàn xã hội. Nếu một ngày trong xã hội không còn ai gian tham trộm cắp, thì nhà nhà không còn phải đóng cửa, cửa cải phải giữ gìn, vật đánh rơi không mất, thật không còn gì hạnh phúc an vui bằng. Nếu các bậc cha mẹ làm tốt những điều này sẽ là những tấm gương sáng giáo dục cho con mình thì xã hội này sẽ tránh được biết bao điều trái ngang, tội ác. Những bậc cha mẹ luôn giáo dục con “đói cho sạch, rách cho thơm” thì đứa trẻ sau này dù có nghèo khó cũng không tìm mọi thủ đoạn mà trộm cắp, lấy tài sản của kẻ khác. Nếu có làm quan chức cũng không bằng mọi cách lấy của công quỹ, sống trên mồ hôi, nước mắt nhân dân thì đất nước sẽ bình an hưng thịnh.

1.3. Không tà dâm: nghĩa là không phải vợ chồng không được quan hệ bất chính.

Không tà dâm là vấn đề hết sức trọng yếu đối với hành vi đạo đức con người. Bởi hành vi này được đặt trong một ranh giới rất mong manh nhằm thẩm định nhân phẩm đạo đức một con người trong xã hội, ngăn ngừa những dục vọng thấp hèn, hướng con người đến một nếp sống lành mạnh. Không tà hạnh cũng có nghĩa là chủ thể phải có ý thức rõ về hạnh phúc của gia đình, cũng không vì hạnh phúc của chính mình mà làm tổn hại hạnh phúc của người khác và có tác động xấu đến đời sống tinh thần của toàn xã hội. Những hành vi thấp hèn đẩy

con người đến chỗ hủy hoại nhân cách... thì Phật giáo đều cho là tà hạnh.

Không gì đau khổ hơn khi trong gia đình mà có người chồng hoặc vợ có dạ riêng tư tà vậy. Hạnh phúc đâu còn khi hai vợ chồng không tin nhau? Khi gia đình lâm vào cảnh ấy, con cái sẽ xấu hổ, bê tha côi cút, sự nghiệp tan tành, làng xóm chê bai, danh giá hoen ố, gia đình thường xảy ra sự ghen tuông, cãi vã. Có khi để trả thù người ta thường xảy ra cảnh “ông ăn chả bà ăn nem”. Một người chồng để tâm dòm ngó vợ người khác, thì chính vợ mình cũng lắm le vạch rào sang nhà kẻ khác rồi. Họ phá hạnh phúc gia đình người thì chính hạnh phúc gia đình họ cũng tan rã. Cho nên không tà dâm là điều kiện cần thiết để xây dựng đạo đức hạnh phúc gia đình mình và xã hội.

Hiện nay vì sao tỉ lệ li hôn rất cao, tỉ lệ li hôn cao là xã hội bất ổn. Vì sao? Vì mỗi gia đình là một tế bào của xã hội, như cơ thể chúng ta có nhiều tế bào hư thì không thể khỏe mạnh được. Cũng vậy, li hôn thì gia đình bị phá hoại, gia bất tề thì quốc bất trị, thiên hạ tắc loạn. Muốn khắc phục thì phải tu thân. Hai người yêu thương, hiểu biết nhau mới kết hôn, sau một thời gian hai bên thấy không vừa lòng, suốt ngày chỉ thấy khuyết điểm của nhau, không bao lâu thì li hôn. Chuyện li hôn là chuyện của hai người, nhưng ảnh hưởng đến xã hội, đến quốc gia, đến thế giới. Hiểu được điều này thì hai người phải luôn cố gắng nhìn thấy điểm tốt của nhau, ưu điểm của nhau. Như vậy, gia đình làm sao có thể tan hoại được?

Ca dao Việt Nam có câu như một quy tắc chuẩn mực nhưng cũng đầy tính đạo lý:

“Trai thời trung hiếu làm đầu

Gái thời tiết hạnh làm câu trau mình”

Trong ba nghiệp của thân, nghiệp không tà dâm là nền tảng đạo đức cốt tủy của gia đình. Mỗi gia đình là một tế bào lành mạnh, nhiều gia đình tốt hợp lại thành một xã hội văn minh lành mạnh. Một mối quan hệ làm nền tảng trong gia đình không thể không nói đến đó là quan hệ vợ chồng. Mối quan hệ này là nền tảng để giáo dục con cái, hiếu thuận với cha mẹ, đối xử tốt với mọi người xung quanh. Vì như dân gian có câu:

“Thuận vợ thuận chồng, tát biển Đông cũng cạn”

Cha mẹ sống chung thủy là tấm gương mẫu mực về tình yêu chân chính mà con cái sau này sẽ học theo. Thực tế đã chứng minh, những đứa trẻ lớn lên từ gia đình có bố mẹ bỏ nhau hay ngoại tình thường có tâm lý không bình thường. Chúng dễ sa ngã, học theo những gì cha mẹ đã làm hoặc lao vào các tệ nạn xã hội, làm cho biết bao người xung quanh phải khổ sở, đạo đức xã hội bị băng hoại...

Nếu quan hệ vợ chồng tốt đẹp thì gia đình sẽ yên vui, sẽ có điều kiện dạy dỗ con cái đến nơi đến chốn, đối xử với cha mẹ hai bên được chu đáo. Trong xã hội hiện đại các cặp vợ chồng phải lao động vất vả để lo toan cho cuộc sống, con cái. Có thể nói rằng chưa bao giờ áp lực đồng tiền lên con người lại nặng nề như bây giờ. Khi cuộc sống không đầy đủ, bao nhiêu áp lực ngoài xã hội đè nén lên mình, người vợ hay người chồng sẽ rất dễ nổi cáu, dễ sinh bất hòa. Hoặc do nhiều cảm dỗ ngoài xã hội con người dễ sa ngã, đánh mất chính mình, vợ chồng ít quan tâm đến nhau nên chuyện nhiều cặp vợ chồng chia tay cũng là chuyện dễ

hiểu. Nhưng nếu các cặp vợ chồng làm theo đạo đức trong Thập thiện nghiệp thì sẽ làm giảm rất nhiều các việc tiêu cực trên. Trong quan hệ vợ chồng, thiện nghiệp không tà dâm có lẽ được cho là quan trọng nhất, vì nó dạy người ta phải sống chung thủy, không phá vỡ hạnh phúc gia đình mình cũng như người khác. Nói như vậy cũng đúng nhưng chưa đủ, vì cái làm nên hạnh phúc là một sự tổng hợp của đời sống. Thực hành nghiệp thiện không sát sinh bữa bái giúp ta thành người biết yêu thương, thực hành nghiệp không trộm cắp giúp ta thành một con người ngay thẳng. Người vợ, người chồng không nói dối, biết chia sẻ chân thành với nhau thì dù có khó khăn trở ngại nào cũng có thể vượt qua. Trên cương vị người chồng hay người vợ cũng vậy, để nuôi dưỡng hạnh phúc lâu dài phải có lòng khoan dung biết tha thứ lẫn nhau không nên khơi dạy những sai lầm trong quá khứ, không gây căng thẳng trong gia đình. Nên cần phải có cung cách cư xử những lời nói chuẩn mực.

2. Bốn nghiệp thiện của khẩu

2.1. Không nói dối:

Tức là không nói những lời dối trá hoặc thấy mà nói không thấy, không thấy mà nói thấy, biết mà nói không biết, không biết mà nói biết, xấu nói tốt, tốt nói xấu, cho đến có nói không, phải nói quấy... dối trá không thật. Vì nói dối là điều cản trở đến sự phát triển nếp sống đạo đức con người.

Người không nói dối tức là thực hành được nghiệp thiện này sẽ được người khác tin cậy không nghi ngờ lòng thành thực, không bị khinh chê và giữ được tính tình ngay thẳng, trung thực và

nhân loại sẽ tránh được hậu quả không lường do việc nói dối, nói lừa đảo gây ra.

2.2. Không nói thêu dệt Nghĩa là không dùng những âm từ hoa mỹ, văn chương bóng bẩy đánh vào lòng người, làm cho người khác mê hoặc với ý đồ không trong sáng, hoặc việc ít nói thành nhiều làm cho người nghe nổi sân hận, buồn rầu. Cũng có khi là những lời nói châm biếm, chỉ trích làm cho người nghe phải khổ, làm cho người nghe phải loạn tâm sinh phiền não. Không nói những lời trau chuốt thêu dệt lời nói cho đẹp đẽ, khiến tăng hành vi tội lỗi, nói không chân thật, không đúng lẽ phải, mà nghe rất êm tai; khiến cho người nghe không còn giữ được tâm trí, mất hẳn nhân luân, rất dễ dẫn dắt người ta đi đến hãm tội lỗi cũng không được nói. Xa lánh nói thêu dệt tức là nói lời đúng nghĩa lí.

2.3. Không nói lưỡi đôi chiều Tức là không nói lời chia rẽ phản gián, đến người này nói xấu người kia, đến người kia nói xấu người này, xui giục bà con bất hòa, thân tình thù oán; xưa nay các nhà đi thuyết khách phần nhiều dùng lời nói chia rẽ phản gián gây ra chiến tranh thù hận, sự tai hại không phải là nhỏ; đây là hành vi nguy hiểm nhất mà người Việt Nam thường nói nôm na đòn xóc nhón hai đầu là chỉ những con người mất hết nhân cách đạo đức, muốn hại người để thỏa lòng dục vọng đen tối của mình.

Xa lìa nói hai lưỡi tức là "nói lời hòa hợp lợi ích".

2.4. Không nói lời hung ác Là không nói tiếng thô tục cộc cằn, chửi rủa làm cho người nghe phải đau khổ, buồn rầu sợ hãi, có khi đi đến đánh đập giết hại; nhỏ từ cá nhân, rộng đến gia đình xã hội, cho đến quốc tế chiến tranh. Sự tai

hại cũng không phải nhỏ. Xa lìa lời nói thô ác tức là được sự nhu hòa, mềm mỏng khiến người nghe được an vui và tăng trưởng căn lành.

Động lực chính của đối trá là lòng ích kỉ, muốn hại người, làm người khác khổ đau, có khi mắc thù vương oán, có khi phải tan gia bại sản, chiến tranh tàn khốc đều do lời nói không chính ngữ. Người nói không chính ngữ là người tàn tận lương tâm, tự bóp chết tình thương trong lòng mình, không còn nhân cách đạo đức một con người. Cho nên thành ngữ Việt Nam có câu:

"Ăn mặn nói ngay"

"Còn hơn ăn chay nói dối"

Ăn chay trong đạo Phật là một nếp sống đẹp, nó biểu trưng của lòng từ bi và đức hiếu sinh đối với người và các động vật. Ăn chay, ít bệnh, ít dục vọng và dễ tiêu hóa. Thế nhưng qua câu thành ngữ trên ta thấy điều quan trọng và thực tiễn đối với nếp sống người Việt Nam là bản thân phải làm việc chân chính để sống, lời nói phải ngay thẳng để nói lên sự thật có lợi ích cho mình và cho người. Tư tưởng phải trong sáng và hàm chứa những ý niệm cao đẹp thật thà trước khi hành động và nói năng. Vì nếu người giữ gìn được nghiệp thiện này thì bản thân được người nể trọng, tin cậy, không ai oán thù hiểm. Gia đình và xã hội được đoàn kết trong sự tin cậy, mọi công cuộc chung được xúc tiến có kết quả tốt, đồng bào yêu thương thông cảm nhau hơn.

Bốn nghiệp thiện về lời nói. Bậc làm cha mẹ mà nói năng chuẩn mực, không đối trá, khuyến khích con cái trung thực, dám làm dám chịu thì khi đứa trẻ lớn lên phần nhiều sẽ là những người biết lễ phép, sống ngay thẳng, không gian trá.

Ngược lại nếu cha mẹ luôn có lời lẽ không đúng mực, nói bậy, nói dối thì con cái hư hỏng là điều khó tránh khỏi. Phật giáo gọi đây là khẩu nghiệp, tức là việc làm thể hiện qua lời nói. Tục ngữ Việt Nam có câu:

“Lời nói chẳng mất tiền mua

Lựa lời mà nói cho vừa lòng nhau”

Hay *“Vàng thì thử lửa, thử than*

Chim khôn thử tiếng, người ngoan thử lời”

“Lựa lời” ở đây không có nghĩa là dối trá mà là cách hành xử hợp lí nhằm bảo vệ và giữ gìn những giá trị tốt đẹp. Cũng như bốn nghiệp thiện về khẩu không chỉ có nghĩa là phải nói thẳng mà là phải ý thức được những gì mình nói, nói sao cho phù hợp với đạo đức, luân lí, sự thật thực tế... Lời nói thể hiện một phần con người, nên thiết nghĩ các bậc cha mẹ chúng ta nên dạy dỗ con cái lời ăn tiếng nói cho đúng lễ giáo, và tự mình phải làm gương cho con cái. Từ những điều rất đơn giản như ra đường gặp người lớn tuổi phải chào hỏi lễ phép, khi đi hay về phải chào hỏi lễ phép cha mẹ, khi mắc lỗi thì thẳng thắn thừa nhận và xin lỗi, biết nói cảm ơn và xin lỗi đúng chỗ... Đó là sự giáo dục tốt nhất cho thế hệ mai sau, giúp bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa đạo đức tốt đẹp của dân tộc ta.

3. Ba nghiệp thiện của ý

3.1. Không tham: Tham: Là trạng thái tâm lí dính mắc, luyến ái vào thân tâm cảnh, muốn vơ vào bám víu chiếm đoạt, tất cả những gì mình muốn thành sở hữu của mình đều là tham. Một yếu tố có tác hại nghiêm trọng đến đạo đức con người là lòng tham dưới mọi hình thức, tính tham luôn luôn được coi là một hành vi tiêu cực có tác hại xấu đến đạo đức con

người. Do đó trong ba độc, tham là đứng đầu, nên phải ngăn ngừa lòng tham không để nó điều khiển hành vi của mình. Trong cuộc sống gia đình, cha mẹ không nên coi trọng vật chất, mãi mê kiếm tiền quên đi bổn phận đối với con cái.

3.2. Không sân giận: Sân giận tức là đối với cảnh vừa ý sinh lòng vui thích mê đắm, đối với cảnh trái nghịch sinh tâm nóng nảy tức giận. Sân thô thì miệng la mắng chửi bới, chân tay dấm dά. Tệ hơn thì miệng không nói, tay chân không hoạt động, nhưng sắc mặt đỏ, trong lòng thấy nóng nảy bực bội. Đó là hiện tượng sân từ thô đến tế. Nếu các hiện tượng này thường xuyên xảy ra trong một gia đình thì trong gia đình lúc nào cũng căng thẳng, bố mẹ không bình tĩnh trong công việc, con cái không tập trung vào học tập. Trong gia đình thì không hạnh phúc, con trẻ khó có thể thành đạt được trong cuộc sống.

Không sân giận là gặp cảnh vừa ý hay trái ý tâm vẫn bình thản, ví dụ như bị người mắng chửi hay đối xử tệ bạc mà vẫn thản nhiên lòng không giận không buồn, lại khởi tâm thương người đang mê muội tạo tội, đến khi sự việc xong cần phân tích chia sẻ cho người thân của mình hiểu để rút kinh nghiệm trong cuộc sống. Nên bậc làm cha làm mẹ cũng cần phải chế ngự những hành vi sân giận của mình, không để mất hòa khí trong gia đình.

3.3. Không si mê: Si mê là trạng thái tâm trí mê mờ, không thông hiểu chân lí trí. Trạng thái tâm bất mẫn nóng giận, không bằng lòng vì trái ngã, muốn đả ra, muốn phủ nhận, đập phá, phật ý, từ chối. Hoặc tham không được toại nguyện thì sân, đều là tướng của si.

Bậc làm cha mẹ phải có sự hiểu biết đúng đắn mới khiến con cái có lòng tin chân chính. Nếu bậc làm cha mẹ hiểu biết sai lầm mê tín tà kiến đi xem bói xem quẻ, nghe thấy bói nói gia đình có chuyện xấu, trong lòng bồn chồn lo lắng, sợ hãi đi cầu cúng, đốt hình nhân thể mạng làm nhiều việc si mê, nguyện cầu thần thánh ban phúc cho được bình an, tai qua nạn khỏi. Rồi trong nhà vẫn xảy ra những chuyện buồn phiền, khiến con cái không có lòng tin vào nhân quả nghiệp báo và cho rằng tất cả các tôn giáo đều là mê tín... Cho nên khi cha mẹ có sự hiểu biết đúng đắn về nhân quả nghiệp báo thì dù gặp việc cấp bách đến đâu cũng bình thản không lo sợ, làm mọi việc lành thiện cố gắng hiến cho cộng đồng để tăng trưởng phúc đức. Như vậy vừa làm con cái yên tâm, vừa hướng con cái đến điều lành điều thiện. Thấy rõ điều này, Đức Phật khuyến giáo cho các đệ tử: “Này Kàlāmas, đừng để bị dẫn dắt sai lạc bởi báo cáo hay truyền thống, hay nghe người ta nói, đừng để bị dẫn dắt sai lạc bởi sự truyền tụng trong Kinh tạng, cũng đừng bị dẫn dắt sai lạc bởi thấy hợp lí, cũng đừng bị dẫn dắt sai lạc sau khi tư duy và chấp nhận lí thuyết, cũng đừng để bị dẫn dắt sai lạc do vì hợp với định kiến, cũng đừng bị dẫn dắt sai lạc do vì sự kính trọng vị Sa Môn. Nhưng, này các Kàlāmas, khi các người tự mình biết rằng: các pháp này là bất thiện, các pháp này là có tội, các pháp này bị người trí chỉ trích, các pháp này nếu được thực thi, thực hiện thì sẽ dẫn đến thiệt hại và khổ đau, này các Kàlāmas, quả thực các người bấy giờ hãy từ bỏ chúng”⁽³⁾.

Thập thiện có sức mạnh ngăn chặn những hành vi ác. Nó cũng có công dụng

đối trị với hành vi bất thiện. Đối với Phật tử tại gia, thập thiện là con đường, phương pháp chuyển hóa hoàn cảnh bản thân và gia đình xã hội, khi chúng ta áp dụng thập thiện hằng ngày, thường làm điều lành xa rời điều ác, thì tự thân được an vui, tự mình làm cho nhân cách đạo đức của mình được chuyển hóa. Tất cả mọi sự việc trong cuộc đời này đều do mình làm chủ chứ không phải ai khác. Thế giới ngày nay thiên tai, dịch bệnh làm điêu đứng con người, sự thống khổ không biết đâu mà cùng. Nếu chúng ta biết chuyển biến chính mình xây dựng gia đình thì hoàn cảnh cũng từ đó phát sinh hoàn cảnh tốt.

Nếu cha mẹ là những người Phật tử thuần thành, sống theo nếp sống gia đình Phật tử thì giới trẻ cũng sẽ tiếp thu và sống theo truyền thống này. Thực hành theo mười thiện nghiệp này, từ cá nhân cho đến một gia đình, một làng, rộng ra đến toàn quốc, thì phong tục được thuần mĩ, hình phạt được trừ bỏ, chính trị được an ninh, trở thành một quốc gia thái bình thịnh vượng.

Vậy nên việc hiểu rõ, và thực hành theo nếp sống trong thập thiện đối với các bậc cha mẹ là việc rất cần thiết. Việc thực hành ở đây không nhất thiết cứng nhắc, bó buộc mà nên vận dụng linh hoạt dựa trên đạo đức Phật giáo và những truyền thống tốt đẹp của dân tộc. Các bậc phụ huynh thực hiện được nếp sống là đã góp phần quan trọng trong việc giáo dục thế hệ tương lai, nâng cao đạo đức xã hội./.

3. HT. Thích Minh Châu, *Kinh Kalama - Tăng Chi Bộ III*.